

Pestalozzi Children's Foundation



**В О Д И Ч**  
**КРОЗ ИСХОДЕ ОБРАЗОВАЊА**  
**ЗА ПРАВА ДЕТЕТА**  
**У КОНТЕКСТУ НОВИХ ПРОГРАМА**  
**НАСТАВЕ И УЧЕЊА**

Београд,  
октобар 2019 .

Исходи образовања за права детета у основном образовању и Водич за њихову примену настали су у оквиру пројекта „Образовање за права детета“ који је иницирао и реализује Ужички центар за права детета, уз подршку Дечје фондације Песталоци.

Радна група која је написала исходе и Водич:

Елеонора Влаховић, Завод за унапређивање образовања и васпитања, Београд

Јелена Жуњић Цицварић, Ужички центар за права детета, Ужице

Александра Калезић Вигњевић, Центар за интерактивну педагогију, Београд

Татјана Матијаш, Саобраћајно техничка школа Земун

Марина Лазић, Основна школа "Нада Матић", Ужице

Јелена Најдановић Томић, Дечија фондација Песталоци

# ВОДИЧ КРОЗ ИСХОДЕ ОБРАЗОВАЊА ЗА ПРАВА ДЕТЕТА У КОНТЕКСТУ НОВИХ ПРОГРАМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА

## УВОД

**Конвенција о правима детета** један је од кључних цивилизацијских докумената на коме се темеље многи системи образовања, па тако и наш. Иако су сва законска и програмска документа у нашем образовном систему конципирана уз поштовање Конвенције и њене делове је могуће препознати у њима, парадоксална, али истинита јесте чињеница да много наставника и других учесника у образовном систему не познаје довољно добро садржај Конвенције или тај важни документ не разуме на прави начин, односно не виде везу са њиховим свакодневним радом и процесом учења и наставе. Из тог разлога, припремљен је овај Водич као допринос квалитету образовања и васпитања у складу са Законом о основама система образовања и васпитања у коме се наводи принцип да систем мора да обезбеди *поштовање људских права и права сваког детета, ученика и одраслог и уважавање људског достојанства; образовање и васпитање у демократски уређеној и социјално одговорној установи у којој се негују отвореност, сарадња, толеранција, свест о културној и цивилизацијској повезаности у свету, посвећеност основним моралним вредностима, вредностима правде, истине, солидарности, слободе, поштења и одговорности и у којој је осигурано пуно поштовање права детета, ученика и одраслог.*

Водич је настао у оквиру пројекта „**Образовање за права детета**” који је иницирао и реализује Ужички центар за права детета, уз подршку Дечје фондације Песталоци. Подстицај за припрему Водича налази се у позитивним резултатима Пројекта у школама у којима је реализован. У њему нема никаквих посебних захтева изван онога што већ постоји у нашем образовном систему, а сврха му је да укаже на који начин се може обезбедити квалитетно образовање за права детета у основној школи у оквиру постојећих решења.

**Дечја фондација Песталоци** је хуманитарна, непрофитна међународна организација са седиштем у Швајцарској, основана 1946. године. Седиште Дечје фондације Песталоци је Дечје село у Трогену, где се, тих давних послератних година, деци, ратној сирочади из различитих земаља, пружала могућност да се упознају и друже са вршњацима из других култура. Врата Дечјег села су и данас отворена, а кроз програме интеркултуралне

размене прошло је више хиљада деце и младих. Поред овог програма, постоји и интернационални програм чија је мисија да омогући приступ квалитетном образовању деци и младима из осетљивих група. Од 2004. године, од када Дечја фондација Песталоци ради у Србији, пројекти које Фондација подржава кроз сарадњу са домаћим невладиним организацијама реализовани су у 100 школа у Србији. Нит која повезује све активности је Конвенција о правима детета јер су, у суштини, сви пројекти Фондације усмерени на подршку за остваривање неког од права детета.

**Ужички центар за права детета (УЦПД)** од оснивања, 1998. године, ради на унапређивању положаја деце у друштву. Све активности Центра засноване су на принципима које промовише Конвенција Уједињених нација о правима детета. Центар је 2012. године покренуо пројекат „Образовање за права детета”, уз подршку Дечје фондације Песталоци, а у сарадњи са локалним партнерским организацијама и изабраним основним школама, са циљем систематског укључивања образовања за права детета у образовни систем у нашој земљи.

Пројекат „**Образовање за права детета**” реализује се од 2013. године. У оквиру њега су развијене и у пракси примењене мере и процедуре неопходне за пуно поштовање права детета у школи, а које су засноване на принципима и правима гарантованим Конвенцијом о правима детета, као и законским оквиром Републике Србије из домена заштите и остваривања права детета. Те мере и процедуре у начелу се могу сврстати у две групе, и то на оне које се односе на:

- **подучавање** деце за права детета и
- **поштовање** права детета.

Све мере и процедуре су примењене у редовном раду школа које су укључене у Пројекат. Ефекти Пројекта показали су да се појединачним акцијама ствара општа клима у установи где се подразумева поштовање права, где то постаје стандард који важи за све и увек, што доводи до смањења конфликтних ситуација.

У оквиру Пројекта постоји пројектни сајт <https://www.opd.org.rs/> који поред приручника за рад са децом у области права детета и приручника за рад са наставницима садржи и инструмент за процену остварености права детета у образовно-васпитном систему а то је *Индекс – индикатор остварености права детета у образовном систему*. У оквиру Пројекта развијан је и *ресурс пакет* који чине различити помоћни материјали чија је улога да помогне у ефикасној примени развијених мера и процедура и да осигура

постављене стандарде квалитета. *Ресурс пакет*, доступан на горе наведеном линку, садржи едукативне материјале, правилнике, сценарије часова о правима детета, стандарде квалитета појединих сегмената образовања за права детета, упутства и приручнике, што може послужити наставницима у раду на достизању исхода који се односе на права детета а који се у овом Водичу наводе.

## НАСТАНАК И ЗНАЧАЈ КОНВЕНЦИЈЕ О ПРАВИМА ДЕТЕТА

За пуно разумевање и примену Водича неопходно је познавати контекст настанка и значај Конвенције о правима детета. Њен настанак доводи се у везу са схватањем детињства као друштвеног концепта и са успостављањем нормативног, односно правног оквира за права детета. Све до усвајања Конвенције о правима детета сматрало се да су ова права довољно заштићена у оквирима заштите људских права. Искуство које је произишло из става о посебности детињства и детета, као и специфичнијим захтевима од система који обезбеђује људска права, налагало је успостављање посебног система који би био примењив на децу. Под појмом „права детета” мисли се на права која су по својој природи људска и која свако дете има, без обзира на то у којој држави, политичком, културном и економском окружењу живи, у складу са каквим традицијама, обичајима и веровањима се развија.

Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је Конвенцију о правима детета 20. новембра 1989. године, као најважнији документ у области права детета на међународном плану. Конвенцију је ратификовало 197 држава чланица УН, чиме је она постала **најшире прихваћени међународни уговор**. Она представља основни извор права за креирање националних закона, политика и мера за остваривање права детета у свим државама уговорницама. Први је међународни документ у области људских права који обухвата све главне традиционалне групе права: економска, социјална, културна, политичка и грађанска. Конвенција о правима детета је међународни уговор са највише ратификација, те узимајући у обзир велики број држава које су је ратификовале, она је општеприхваћена и указује на сазрелу свест човечанства у погледу постојања права детета и потребе за њиховом промоцијом и заштитом. Социјалистичка Федеративна Република Југославија је ратификовала Конвенцију о правима детета у децембру 1990. године, а Република Србија је након свог оснивања преузела обавезе које проистичу из ње. Надлежни органи су ратификацијом потврдили да држава преузима обавезе из међународног уговора.

Анализирајући одговорности образовног система, односно школа, као носилаца одговорности за поштовање права детета, које произлазе из одредаба Конвенције, намеће се закључак о њиховим бројним и комплексним обавезама и улогама. У погледу садржине тих одговорности и улога, поред своје основне делатности образовања и васпитања деце, што је у директној функцији остваривања два специфична права детета (дефинисана члановима 28. и 29. Конвенције – права на образовање и права на одговарајући квалитет образовања), можемо препознати неколико других, веома важних, које образовни систем и школе имају у погледу поштовања права детета. Уважавајући чињеницу да сва деца пролазе кроз образовни систем, у њему проводе велики део свог детињства и остварују интензивне односе са својим вршњацима и одраслима који су запослени, пред образовне институције се природно поставља захтев за потпуним поштовањем свих права детета. Из овог захтева произлази и њихова одговорност да буду организоване тако да сва права детета буду поштована у свим ситуацијама. Овим се улога школа у остваривању права детета значајно повећава и не превазилази само одговорност за обезбеђивање поштовања права из чланова 28. и 29, већ и обавезе поштовања свих других права и принципа прокламованих Конвенцијом.

**Једна од основних претпоставки пуног остваривања и поштовања права детета је да деца, поред тога што уче о својим правима, имају прилику и да практикују своја права.** Школа је идеалан полигон за практичну примену права детета. Остварујући интензивне односе са својим вршњацима и одраслима, деца у њој имају прилику да у пракси развијају вештине којима сама доприносе поштовању права детета и припремају се за улогу активног грађанина у демократском друштву. Ово се нарочито односи на: развијање толерантног односа према различитостима, мирно решавање сукоба, практиковање права из корпуса грађанских и политичких права, а нарочито права на партиципацију. Међутим, овај потенцијал образовног система може бити искоришћен само уколико приступ није декларативан, већ је организован тако да су сви његови актери упознати и примењују права детета у пракси кроз разноврсне садржаје и активности и, пре свега, верују да је образовање за права детета важно, како за појединца тако и за друштво.

## О ВОДИЧУ

Водич је настао, како је већ наведено, у оквиру пројекта „Образовање за права детета” и за основу има Конвенцију о правима детета, али његов главни, одређујући контекст чине нови програми наставе и учења оријентисани на достизање исхода и развој компетенција, чија је примена у нашем образовном систему започела школске 2018/19. године (први и пети разред) и сукцесивно се наставља са увођењем. Његов садржај у потпуности је усклађен са важећим документима Републике Србије у области образовања.

Основна идеја Водича је да укаже на могућности новог приступа програмима наставе и учења за образовање за права детета у основним школама у складу са схватањем да ученици не треба само да уче о својим правима, већ и да имају прилику да практикују права детета кроз бројне активности које се одвијају у редовној настави и другим активностима школе (ваннаставне активности, ученички парламент, пројектна настава). **Фокус Водича је на исходима и компетенцијама у овој области, а не на садржајима који се, у складу са новим приступом, посматрају као средство за њихово достизање, односно развој.**

Водич садржи информације које су из домена програма наставе и учења (о исходима и компетенцијама значајним за развој образовања за права детета, како се планирају активности које воде њиховом достизању и развоју, како се користе друге активности школе у ту сврху, списак литературе и линкова који се могу користити), а не садржи препоруке, мере, процедуре које се односе на управљање школом ради обезбеђивања права детета.

### ОБРАЗОВАЊЕ ЗА ПРАВА ДЕТЕТА У КОНТЕКСТУ НОВИХ ПРОГРАМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Главно полазиште новог приступа програмима наставе и учења јесте да они треба да буду одговор на потребе ученика, и то како тренутне тако и будуће. Међу потребама препознаје се и она која се односи на одговорно учешће у демократском друштву, што је повезано са поштовањем права детета и људских права уопште.

Увидом у Закон о основама система образовања и васпитања, правилнике који уређују програме наставе и учења за поједине разреде основног образовања и васпитања и друга документа, та област се експлицитно препознаје у:

1. **општем исходу** основног образовања и васпитања где се наводи да ученик *ефикасно и конструктивно учествује у свим облицима радног и друштвеног живота, поштује људска права и слободе, комуницира асертивно и ненасилно, посебно у растућој разноликости друштва и решавању сукоба;*

2. **кључној компетенцији за целоживотно учење** која се одређује као *способност ученика да ефикасно и конструктивно учествује у друштвеном и радном животу и да преузме активно и демократско учешће, посебно у све разноврснијим заједницама;*

3. **општој међупредметној компетенцији** где се једна од њих односи на *одговорно учешће у демократском друштву;*

4. **исходима** у новоусвојеним програмима појединих предмета и изборних програма који се експлицитно или имплицитно односе на образовање за права детета;

5. **ученичком парламенту** где ученици могу да практикују вештине значајне за права детета и могу *да сарађују са удружењима и организацијама које се баве заштитом и унапређивањем права ученика;*

6. **ваннаставним активностима** чија је сврха, између осталог, да потенцирају партиципативност ученика, сарадњу, поштовање различитости, толеранцију;

7. **пројектној настави** у првом циклусу основног образовања и васпитања чија форма рада пружа велике могућности да ученици практикују своја права, посебно право на партиципацију.

## КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Опште међупредметне компетенције заснивају се на кључним компетенцијама, развијају се кроз наставу свих предмета, примењиве су у различитим ситуацијама и контекстима при решавању различитих проблема и задатака, неопходне су свим ученицима за лично остварење и развој, као и за укључивање у друштвене токове и запошљавање и чине основу за целоживотно учење. Компетенције се развијају у сложенем процесу сарадње, индивидуалног и социјалног учења.

За тему којом се бави Водич најважнија међупредметна компетенција је *Одговорно учешће у демократском друштву*. У опису ове компетенције наводи се: Ученик је способан да активно, компетентно, критички и одговорно учествује у животу школе, заједница којима припада, као и у ширем демократском друштву, **руководећи се правима и одговорностима** које има као припадник заједнице и као грађанин. Прихвата и поштује друге као аутономне и једнако вредне особе. Својим активностима у заједници доприноси заштити и неговању људских и мањинских права, хуманистичких вредности и основних демократских вредности и принципа. Користи право избора културе, субкултуре и традиције које ће неговати и афирмисати, поштујући право других да негују и афирмишу другачије културе, субкултуре и традиције. Поштује равноправност различитих заједница



и њихових традиција и идентитета. Посебно води рачуна о могућој маргинализацији или дискриминацији своје или других заједница и активно изражава солидарност са онима који су дискриминисани или маргинализовани. Уме да се удружује са другима како би ангажовано, толерантно, аргументовано и критички заступали одређене ставове, интересе и политике, поштујући права оних који заступају супротстављене иницијативе, као и правила и процедуре за доношење одлука.

*Одговорно учење у демократском друштву*, као и све друге међупредметне компетенције, развија се током целокупног основног школовања и то кроз све предмете, при чему сваки од њих даје свој допринос, чак и онда када директна повезаност није видљива на први поглед. Да би се постепено развијала ова компетенција, потребно је достићи многе мање исходе и требало би да наставник препозна да ће нека активност кроз коју пролази ученик другог разреда основне школе имати утицаја на његово понашање кад буде имао 18 година. Схватање да су ученици млађих разреда превише мали да би били укључени у активности које се односе на образовање за права детета не само да није тачно, већ је и штетно. Резултати Пројекта у оквиру кога је настао овај Водич јасно су показали да су капацитети ученика за ову област на узрасту од 7 година већи него што одрасли често мисле.

За образовање за права детета важне су и друге међупредметне компетенције као што су: *комуникација, сарадња, решавање проблема, рад са подацима и информацијама, одговоран однос према околини, одговоран однос према здрављу*. Напредовање у развоју ових компетенција неминовно унапређује развој и компетенције за *одговорно учење у демократском друштву*, као и обрнуто.

## ИСХОДИ ОБРАЗОВАЊА ЗА ПРАВА ДЕТЕТА

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу онога што су стекли проучавајући конкретан програм неког предмета. Под тим се подразумевају нека знања, умења, вештине, ставови, вредности. Формулисани су тако да су мерљиви, односно може се проверити да ли су достигнути. Достижање исхода води ка развоју компетенција.

Исходи могу бити различитог нивоа, од најнижег, као што је препознавање, до највишег, као што су синтеза и евалуација. По врсти, исходи могу бити: сазнајни (нпр. *наведе организације које се баве заштитом децијих права*); емоционални (нпр. *препозна*

туђе емоције и исказе своја осећања не угрожавајући друге) и вољни (нпр. учествује у извођењу акције у корист заштите дечјих права). Сазнајни исходи најлакше се достижу. Међутим, пуни ефекат образовања за права детета је достигнут тек када су достигнути и вољни исходи, односно када се знања, умења, ставови и вредности о правима детета препознају у понашању ученика у различитим ситуацијама.

И као што се међупредметне компетенције развијају кроз све предмете, тако су и **исходи који се односе на права детета присутни у програмима свих предмета**. Наравно, не у једнаком броју јер неки предмети, по својој природи и садржају, имају већи потенцијал за рад са ученицима у овој области, али се у сваком предмету може неговати поштовање права, одговорност, сарадња и друге вредности на којима почива Конвенција о правима детета. **Грађанско васпитање, свакако, има највећи број исхода који су директно повезани са правима детета, али то не умањује одговорност других предмета** да допринесу образовању за права детета, посебно што грађанско васпитање, као изборни програм, не похађају сви ученици.

За потребе овог Водича припремљене су **табеле са исходима које би требало да достигне сваки ученик на крају првог, односно другог циклуса основног образовања и васпитања, независно да ли је похађао или није изборни програм грађанско васпитање**. Листе исхода настале су на основу анализе нових програма наставе и учења и искуства у раду са ученицима у оквиру пројекта „Образовање за права детета” а обухватају знања, вештине, ставове и вредности који су неопходни за развој компетенције за *одговорно учење у демократском друштву*.

Исходи у табели су формулисани на начин на који је то урађено у новоусвојеним програмима, што обезбеђује јасноћу и мерљивост, односно проверљивост у понашању ученика. Њихов број није велики, али је важно да их сви ученици достигну. Они су резултат кумулативног рада са ученицима у току једног циклуса образовања и васпитања, у оквиру редовне наставе предмета, као и ваннаставних активности. Може се рећи да су они развојни исходи јер се иста знања, вештине, ставови и вредности постепено унапређују из разреда у разред. Добробит у раду на образовању за права детета јесте и то што се развијају и друге социјалне компетенције, као што су: вештине комуникације и конструктивно решавање конфликта, емпатичност, солидарност, толеранција на нејасноћу, тимски рад и сарадња.

ИСХОДИ НА КРАЈУ ПРВОГ ЦИКЛУСА	ИСХОДИ НА КРАЈУ ДРУГОГ ЦИКЛУСА
На крају <b>првог циклуса</b> основног образовања и васпитања ученик ће бити у стању да:	На крају <b>другог циклуса</b> основног образовања и васпитања ученик ће бити у стању да:
- наведе и образложи права детета садржана у Конвенцији о правима детета која се односе на заштиту, образовање и учешће у одлучивању о стварима које га се непосредно тичу;	- образложи на примерима допринос Конвенције о правима детета унапређењу положаја и права детета у свету;
- на примеру образложи повезаност права и одговорности, права и обавеза;	- прихвати и поштује друге као аутономне и једнако вредне особе;
- у свакодневним ситуацијама се понаша тако да уважава сопствене и туђе потребе и осећања;	- наведе показатеље остварености и кршења права детета и носиоце одговорности;
- учествује у предлагању и одлучивању о садржају, начину и организацији рада у наставним и ваннаставним активностима у школи;	- наведе институције у свом окружењу које брину о потребама и правима грађана, посебно деце;
- препозна примере поштовања и кршења права детета у свом окружењу, књижевним делима, филмовима;	- препозна и реагује на појаве стереотипа, предрасуда и дискриминације у реалним ситуацијама и виртуелном окружењу;
- пажљиво слуша саговорника, слободно износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге и прихвата да други могу имати другачије мишљење;	- препозна кршење права на примеру историјских догађаја, књижевних и уметничких дела;
- укаже на дискриминацију и насиље и тражи помоћ у ситуацијама кршења својих и туђих права;	- процени када му треба помоћ у ситуацији кршења права или угрожавања безбедности у реалним ситуацијама и дигиталном окружењу и обраћа се одговарајућој особи;
- понаша се у складу са правилима безбедности у реалним ситуацијама и дигиталном окружењу;	- користи право учешћа у доношењу одлука за питања која га се тичу у ученичком парламенту, одељењу, групи;

- одговорно учествује у предлагању, доношењу и поштовању договорених правила групе.	- понаша се на начин којим се не угрожава ни сопствена ни туђа безбедност у реалним ситуацијама и виртуелном окружењу;
	- учествује у предлагању и одлучивању о садржају, начину и организацији рада у наставним и ваннаставним активностима;
	- сарађује и преузима различите улоге на основу договора у групи;
	- проналази, критички разматра и користи информације из различитих извора;
	- у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин;
	- својим активностима у заједници доприноси заштити и неговању права детета и хуманистичких вредности.

Као помоћ наставницима у достизању исхода из горње табеле, у оквиру овог Водича, идентификовани су исходи по предметима и разредима који, у већој или мањој мери, доприносе образовању за права детета. Критеријум за избор је био да ли исход обезбеђује знања, вештине, ставове и вредности који доприносе образовању за права детета, као што су: партиципативност, исказивање сопствених мисли и осећања, критичко промишљање, доношење одлука, поштовање правила, проналажење података, аргументовано дискутовање, проналажење примера и сл. Прегледом те листе може се видети **капацитет појединих предмета за образовање за права детета**, и самим тим, за развој међупредметне компетенције за одговоран живот у демократском друштву. То је важно у процесу планирања наставе и учења, посебно у планирању интегративно тематског рада који даје најбоље резултате у развоју међупредметних компетенција.

Избор исхода од значаја за образовање за права детета по предметима и разредима дат је у **Прилогу**, а овде наводимо неколико њих као илустрацију.

- ✓ Српски језик (5. разред): Ученик ће бити у стању да *вреднује поступке ликова и аргументовано износи ставове*.
- ✓ Природа и друштво (4. разред): Ученик ће бити у стању да *затражи помоћ уколико се суочи са непримерним садржајима у дигиталном окружењу*.

- ✓ Историја (8. разред): Ученик ће бити у стању да препозна, на примерима из савремене историје, важност поштовања људских права.
- ✓ Грађанско васпитање (2. разред): Ученик ће бити у стању да препозна ситуације кршења својих и туђих права и покаже спремност да тражи помоћ.

## **САДРЖАЈ, ПЛАНИРАЊЕ, ФОРМЕ РАДА И ПРАЋЕЊЕ ЕФЕКТА ОБРАЗОВАЊА ЗА ПРАВА ДЕТЕТА У КОНТЕКСТУ НОВИХ ПРОГРАМА**

### **Садржај**

Како је већ наведено, у складу са новим приступом, садржаји програма посматрају се као средство за достизање исхода. Наставник има слободу да, у односу на препоручене садржаје, врши измене и допуне, водећи рачуна да се дати исходи достигну. Грађанско васпитање, свакако, има препоручене садржаје који у највећој мери одговарају образовању за права детета, али их имају и други предмети. Наравно, они најчешће нису експлицитно повезани са правима детета, али се могу искористити уз адекватан приступ. На пример, горе наведени исход из програма за српски језик: *Ученик ће бити у стању да вреднује поступке ликова и аргументовано износи ставове* достиже се кроз бројне активности ученика које наставник подстиче користећи различите садржаје, односно књижевна дела. Издвајамо нека (од 5. до 8. разреда): Бранислав Нушић, *Хајдуци* (излагање срамоти као виду казне); Милован Данојлић, *Овај дечак зове се Пено Крста* (насиље у породици); Антон Павлович Чехов, *Вањка* (радна експлоатација деце); Ференц Молнар, *Дечаџи Павлове улице* (вршњачко насиље); Хенрик Сјенкјевич, *Кроз пустињу и прашуму* (отмица детета, деца изложена рату, глади, болестима).

Садржаји многих историјских догађаја погодни су за дискусију са становишта угрожености људских права, а посебно права детета. Ученици се могу подстицати да и сами прикупљају историјску грађу (податке) питајући своје старије рођаке које проблеме су имали када су били деца и млади у вези са школовањем, лечењем, радом, избором брачног партнера, током бомбардовања или избеглиштва итд.

У многим предметима предвиђено је да ученици самостално прикупљају и обрађују податке користећи информационе технологије. Независно који садржај је у питању, сваки такав налог наставник, било које струке, може да искористи за рад и на питањима безбедности на интернету и угрожености нечијих права.

Ових неколико примера имају за циљ да илуструју приступ који не захтева посебне, наменске садржаје и лекције о образовању за права детета, већ се до жељених исхода долази коришћењем оних који су већ предвиђени у оквиру програма појединих предмета. Једини захтев који се поставља у вези са садржајем за овај аспект образовања јесте да се он мора контекстуализовати, ставити у конкретан друштвени оквир, конкретан друштвени тренутак и критички разматрати. У противном, ученици ће добијати изоловане чињенице, неповезане са животним искуством, непримерене у реалном животу, без последица на нивоу понашања, уз опасност да постану флоскула без значења.

### **Планирање наставе и учења**

Активности које доприносе развоју међупредметних компетенција нису конкурентне онима које су у непосредној вези са одређеним предметима. Напротив, међупредметне компетенције представљају корак више у разумевању градива и примени наученог, а одговорност за њихово развијање носе сви наставници и школски предмети. То значи да подржавање општих и међупредметних компетенција тражи заједничко планирање на нивоу школских тимова, примену интерактивних и активних облика учења, као и већу аутономију школе и наставника у реализацији исхода.

Нови програми наставе и учења оријентисани на исходе захтевају да се и **процес планирања одвија преко исхода**. Како су исходи дати у програму дефинисани за крај разреда, наставник треба да их операционализује, прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретног часа. То значи да мора да осмисли „ситније” исходе који када се достигну воде ка достизању исхода из програма. При планирању треба имати у виду да се исходи дати у програму разликују. Неки од њих се лакше и брже могу достићи, али је за већину исхода потребно више времена и различитих активности, па се у складу с тим планирају активности, како наставника, тако и ученика. Планирање преко исхода захтева више промишљања, али обезбеђује наставнику да лакше провери како ученици напредују.

Уколико се планира тематска интердисциплинарна настава, која је веома погодна за достизање исхода из области образовања за права детета, мора се такође планирати уз помоћ исхода, тако што ће се у оквиру сваког предмета навести „ситнији” исходи које треба достићи.

## **Праћење и напредовање ученика**

Чињеница да се образовање за права детета не оцењује и није видљиво у школској евиденцији, не значи да није потребно праћење напредовања ученика и давање повратне информације. Исти проблем постоји и код развоја свих других међупредметних компетенција.

Праћење ефеката образовања за права детета је, свакако, континуирана активност наставника, а утврђивање излазних ефеката је значајно за наставнике и школу у смислу какве промене треба направити у раду како би ученици што успешније достигли дате исходе.

Имајући у виду исходе и компетенције које треба достићи, односно развити, у области образовања за права детета, поставља се питање шта то наставник прати с обзиром на то да неће користити класично усмено или писмено испитивање. Праћење кроз посматрање и бележење промена у понашању и комуникацији ученика може да пружи много података за процену достизања исхода и развој жељених компетенција. Постоје многи показатељи који омогућавају објективно процењивање напредовања конкретног ученика у активностима које су најчешће групне. Могу се пратити: начин на који ученик учествује у активностима, како аргументује, евалуира, квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликовање чињенице од интерпретације, извођење закључка, прихватање другачијег мишљења, примена научног, предвиђање последица, доношење одлуке, поштовање договорених правила, исказивање толеранције... Осим тога, важно је пратити како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам. Истовремено, ученицима треба пружити подршку да и сами процењују сопствено напредовање и напредовање групе када је у питању тематика образовања за права детета, као и да процењују напредак својих другова, користећи унапред договорене критеријуме.

Као пример за процену и самопроцену рада групе може се користити следећа табела.

ШТА СЕ ПРОЦЕЊУЈЕ	ОДЛИЧНО	ДОБРО	ЛОШЕ
Учешће чланова групе у давању предлога	Сви дају предлоге.	Неки дају, неки не дају предлоге.	Већина не даје предлоге.
Слагање чланова групе	Сви се слажу, лако се договоре.	Неки чланови се слажу, неки не, потребно је више времена за договор.	Већина се не слаже, исмевају једни друге, не успевају да се договоре.
Слушање других док говоре	Док један говори, остали слушају.	Неки слушају, неки не.	Нико никог не слуша, сви говоре у исто време.
Поштовање договорених правила	Сви поштују договорена правила.	Неки поштују, неки не поштују.	Већина не поштује договорена правила.
Учешће у заједничким акцијама	Сви учествују.	Неки учествују, неки не учествују.	Већина не учествује.

Приликом провере напредовања ученика у достизању исхода из одређеног предмета постоји простор да се провери да ли је неки исход образовања за права детета достигнут. На пример, исход *Препознаје ситуације кршења својих и туђих права и показује спремност да тражи помоћ* може се проверити на часу српског језика током анализе неког текста, док би се нпр. исход *Образлаже утицај Конвенције о правима детета на положај и улогу детета у друштву* могао проверити кроз наставу историје у контексту било које историјске епохе.

Бројне технике формативног праћења које се користе у свим предметима могу се користити и у праћењу остваривања ових исхода. У том смислу, погодно је користити дискусије, дебате, есеје, презентације, истраживачке задатке, упитнике, чек-листе, квизове и сл. као и праћење иницијативе ученика, њихове укључености у акције усмерене на остваривање права детета или организацију наставних и ваннаставних активности.

Поред овог континуираног праћења, током рада са ученицима потребно је проверити ефекте рада на крају циклуса, у смислу да ли су достигнути исходи из табеле. На крају првог циклуса то ће радити наставници разредне наставе. За крај другог циклуса потребно је да се наставници појединих предмета договоре на који начин ће то урадити и ко ће бити главни носилац тог посла. То може бити особа која предаје грађанско васпитање или ученички парламент, наставник који има афинитет за ову област или стручни сарадник. Важно је да



до сваког наставника дође информација о ефектима рада, како би планирање будућих активности у овој области било унапређено.

### **Ученички парламент**

Ученички парламент је законом загарантована формална институција која ученицима омогућава демократски начин удруживања ради заступања интереса свих ученика у школи, као и учешће ученика у доношењу одлука које се њих непосредно тичу. Та форма је значајна за образовање за права детета у последња два разреда основног образовања и васпитања и школа треба да, на различите начине, мотивише ученике да активно учествују у њеном раду, директно или индиректно, зато што гарантује основне слободе ученика, кроз остваривање права на слободу говора, изражавања, слободу удруживања и слободу изражавања сопственог мишљења. Ученички парламент је прави пример учења кроз практиковање (*Learning by doing*) који пружа могућност учешћа свих ученика, без обзира на расну, верску, националну, имовинску или полну припадност. Кроз његов рад лакше се чује глас свих група и подгрупа у школи, било да су у питању избеглице, интерно расељена лица, мањинске групе или лица са сметњама у развоју или инвалидитетом. Ученички парламент је важан зато што својим идејама и иницијативама може да покрене активности које су од значаја за права детета.

Без обзира на то што је ученички парламент предвиђен само за ученике 7. и 8. разреда, неопходно је да о његовим активностима и ефектима буду упознати ученици свих разреда. Такође, потребно је организовати презентацију парламента ученицима 6. разреда, и то треба да ураде ученици који су у његовом раду учествовали. Како се ангажман у раду парламента не оцењује, школа треба да осмисли на који начин ће поткрепити ученике који су активни и који мотивисано раде.

### **Ваннаставне активности**

Главна посебност ваннаставних активности, посматрано у односу на редовну наставу, а која се одражава на њихову сврху, јесте изборност. Имајући у виду захтеве који се пред ученике постављају по окончању школовања, потребно их је ојачати још док су у школи да самостално праве изборе преиспитујући сопствене потребе, могућности, интересовања. Образовни систем је крут и често није „по мери” ученика. Укључивањем што већег броја ученика у активности које они могу бирати, па и креирати, систем постаје

флексибилнији и осетљивији за разлике које природно постоје међу ученицима, а ученици добијају прилику да кроз практичне активности учествују у одлучивању и уче везу између права и одговорности.

Ваннаставне активности се остварују кроз **партиципативне начине рада, траже пуну активност ученика, сарадњу, доношење одлука**. На тај начин доприносе достизању исхода који се односе на образовање за права детета.

## **Пројектна настава**

Планом наставе и учења у првом циклусу основног образовања и васпитања дефинисана је *пројектна настава* као облик образовно-васпитног рада којим се развијају опште међупредметне компетенције уз употребу информационо-комуникационих технологија. С обзиром на то да је усмерена на достизање исхода који се првенствено односе на логичко и критичко мишљење, као и на припрему ученика за лако сналажење у свету технике, како у свакодневном животу тако и у процесу учења, она пружа велике могућности за образовање за права детета. Мада пројектна настава има елементе проблемске и истраживачке наставе, у овом облику рада, поред централног захтева који се односи на тражење решења за неки проблем, потенцирају се још и процедуре, планирање, евалуирање, презентовање резултата, коришћење савремених технологија на правилан начин и, наравно, **тимски рад, односно процес сарадње**, који је изнад самог резултата у решавању проблема.

Ослонци планирања и организације пројектне наставе су: уважавање узраста ученика и њихове природне радозналости са којом долазе у први разред; **примена партиципативних техника рада**, коришћење ваншколских знања, вештина и искустава ученика; **укључивање свих ученика уз поштовање њихових различитости**; повезивање садржаја свих наставних предмета и **употреба савремених информационо-комуникационих технологија на начин којим се не повређују нечија права**.

Пројектна настава је природни амбијент за развијање свих међупредметних компетенција и остваривање исхода образовања за права детета. Не само што садржаји на које се директно односе неки исходи могу бити пројектне теме (Безбедност на интернету, Предрасуде и стереотипи у уметничким делима и сл.), већ и практично свака предметна или међупредметна пројектна тема омогућава рад на исходима образовања за права детета због њихове универзалности.

## ЗАКЉУЧАК

Водич својим садржајем настоји да укаже на значај образовања за права детета и да пружи информације које су од значаја за непосредан рад са ученицима у овој области а односе на исходе, компетенције, садржај, планирање и праћење. Иако је Водич превасходно намењен наставницима, и то свих предмета, од користи је и директорима школа и стручним сарадницима као извор за креирање политика које подржавају образовање за права детета на нивоу школе. Било би добро да и ученици, због којих је овај Водич и настао, буду упознати са очекиваним исходима, јер тек у том случају они могу да постану и њихови лични циљеви учења. Родитељима овај материјал може користити да боље разумеју шта је то на чему треба да раде заједно са школом како би подржали развој, одрастање и сазревање своје деце које их припрема за одговоран живот у демократском друштву. Потенцијални корисници су и креатори националних образовних политика, писци законодавних и програмских докумената у образовању, а нарочито програма наставе и учења. Водич може бити од користи и издавачким кућама, односно ауторима уџбеника и других дидактичких средстава, како би их конципирани на начин који обезбеђује постизање исхода и развој компетенција које се односе на права детета. И на крају, мада не без значаја, Водич може пружити смернице и креаторима програма образовања будућих наставника (нпр. на учитељским факултетима), како би их учинили осетљивим за питања о правима детета и подстакли их да у свом непосредном раду са ученицима бирају одговарајуће садржаје и методе рада у циљу достизања исхода и развијања компетенција које се односе на ту област.

## ЛИТЕРАТУРА И КОРИСНИ ЛИНКОВИ

- Брандер, П. (2010). *Компас, приручник за образовање младих о људским правима*. Подгорица: Центар за грађанско образовање.
- Вучковић Шаховић, Н. (201). *Права детета у међународним документима*, Београд, Завод за уџбенике.
- Вучковић Шаховић, Н. и Петрушић, Н. (2015). *Права детета*. Ниш, Правни факултет.
- Врањешевевић, Ј. (2012). *Развојне компетенције и партиципација детета: од стварног ка могућем*. Београд: Учитељски факултет.
- Врањешевевић, Ј. (2014). *Партиципација и најбољи интерес детета: како то виде учитељи?* Учитељ, (4), 591–602.
- Галоња, А. (2015). *Водич за процену најбољег интереса детета*. Београд: Атина.  
Доступно на имејл адреси: [socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/03/Vodic\\_za\\_procenu\\_najboljeg\\_interesa\\_deteta.pdf](https://www.socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/03/Vodic_za_procenu_najboljeg_interesa_deteta.pdf)
- Гајин, С. *Људска права – правно-системски оквир*. Београд, Правни факултет.
- Жунић Цицварић, Ј., Голић Ружић, М. и Јовановић Ђукић, А. (2015). *Права детета у образовном систему – Приручник за обуку запослених у образовању*. Ужице: УЦПД.
- Закон о основама система образовања и васпитања, „Службени гласник РС”, бр. 88/2017, 27/2018, 10/2019).
- Кораћ, Н. (2005). *Права детета и образовање. Педагогија*, (1), 19–28.
- Liwski, N. (2006). *Introductory remarks to the UN Committee on the Rights of the Child Day of General Discussion: Implementing Child Rights in Early Childhood*. Hague: Bernard van Leer Foundation/ UNICEF/UN Committee on the Rights of the Child.
- Маринковић, С. (2004). *Дечја права и уџбеник*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Мацура, С. (2015): *Инклузивно образовање. Квалитетно образовање за све*. Јагодина: Факултет педагошких наука.
- *Образовање за права детета учитеља и наставника у Србији*. (2019). Ужице: УЦПД.
- Требјешанин, Ж. (2000). *Представа о детету у српској култури*. Београд: Југословенски центар за права детета.
- Цицварић, Р. и сар. (2016). *Индекс остварености права детета у образовању*. Ужице: УЦПД.

- Woodhead, M. (2012). *Različite perspektive o ranom detinjstvu: teorija, istraživanje i politika*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
- Cohen, P. (2001). United Nations Convention on the Rights of the Child: Individual rights concepts and their significance for social scientists. *American Psychologist*, 46(1), 60–65.
- *Конвенција о правима детета*  
<https://www.unicef.org/serbia/media/3186/file/Konvencija%20o%20pravima%20deteta.pdf>
- Committee on the Rights of a Child. (2001). *General Comment No 1. The Aims of Education* – Retrived December 5, 2015 from the World Wide Web  
[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(symbol\)/CRC.GC.2001.1.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(symbol)/CRC.GC.2001.1.En?OpenDocument)
- *Модел школа за права детета*. (2018). Ужице: УЦПД.
- UNICEF (2014). *Child Rights Education Toolkit Rooting Child Rights in Early Childhood Education, Primary and Secondary Schools*. Geneva: UNICEF Private Fundraising and Partnerships Division (PFP).
- *Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним институцијама*. (2007). Београд: Министарство просвете Републике Србије.
- *Посебан извештај о дискриминацији деце*. (2013). Повереник за заштиту дискриминације. Доступно на имејл адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/poseban-izvestaj-o-diskriminaciji-dece/>
- *Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање*, „Службени гласник РС”, бр. 72/2009.
- *Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања*, „Службени гласник РС”, бр. 22/2016.
- *Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности*, „Службени гласник РС”, бр. 65/2018.

### Прилог 1

Разред	Предмет	Исход
Први разред	<b>Српски језик</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• изражава своје мишљење о понашању ликова у књижевном делу;</li> </ul>
	<b>Свет око нас</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје и исказује радост, страх, тугу и бес уважавајући себе и друге;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• правремено и примерено ситуацији исказује своје основне животне потребе за храном, водом и одласком у тоалет;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• понаша се тако да уважава различитости својих вршњака и других људи;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• придржава се договорених правила понашања у школи и прихвата последице ако их прекрши;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• сарађује са вршњацима у заједничким активностима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• понаша се тако да не угрожава биљке и животиње у непосредном окружењу;</li> </ul>
	<b>Ликовна култура</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• поштује договоре и правила понашања и облачења приликом посете установама културе;</li> </ul>
	<b>Музичка култура</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• поштује договорена правила понашања при слушању музике;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• објашњава својим речима доживљај свог и туђег извођења;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• примењује правилан начин певања и договорена правила понашања у групном певању и свирању;</li> </ul>
	<b>Физичко и здравствено васпитање</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• навија поштено и бодри учеснике у игри;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• поштује мере безбедности током вежбања;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• поштује правила понашања на просторима за вежбање;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање;</li> </ul>
	<b>Грађанско васпитање</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• понаша се на начин који не угрожава потребе, права и осећања других;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје код себе и других основна осећања;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје примере поштовања и кршења права детета у свом окружењу, причама, филмовима;</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• тражи помоћ у ситуацијама кршења својих и туђих права;</li> </ul>		
<ul style="list-style-type: none"> <li>• слободно износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге и прихвата да други могу имати другачије мишљење;</li> </ul>		
<ul style="list-style-type: none"> <li>• договара се и одлучује у доношењу одељењских правила и понаша се у складу са њима.</li> </ul>		
<ul style="list-style-type: none"> <li>• заједно са вршњацима и наставником учествује у решавању проблема у одељењу;</li> </ul>		

Разред	Предмет	Исход
Други разред	Српски језик	• износи своје мишљење о тексту;
		• учествује у разговору и пажљиво слуша саговорника;
	Свет око нас	• идентификује групе људи којима припада и своју улогу у њима;
		• остварује права и извршава обавезе у односу на правила понашања у групама којима припада;
		• понаша се тако да уважава различитости других људи;
		• прихвата последице када прекрши правила понашања групе;
		• сарађује са другима у групи на заједничким активностима;
		• разликује потребе од жеља на једноставним примерима из свог живота;
		• негује и својим понашањем не угрожава биљке и животиње у окружењу;
	Ликовна култура	• изражава, одабраним материјалима и техникама, своје емоције, машту, осећања и замисли;
		• разматра, у групи, шта и како је учио/-ла и где та знања може применити;
	Музичка култура	• примењује правилан начин певања и договорена правила понашања у групном певању и свирању;
		• поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;
	Физичко и здравствено васпитање	• поштује правила игре;
		• навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа;
		• одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање;
		• поштује правила понашања у и на просторима за вежбање;
		• прихвата победу и пораз као саставни део игре и такмичења;
		• придржава се правила вежбања;
	Грађанско васпитање	• исказује своја осећања и потребе на начин који не угрожава друге;
		• препознаје и уважава осећања и потребе других;
		• наводи и својим речима објашњава основна права детета садржана у Конвенцији о дечјим правима;
		• прихвата и образлаже на примерима из живота да свако дете има иста права без обзира на различитости;
		• препознаје ситуације кршења својих и туђих права и показује спремност да тражи помоћ;
		• договара се и одлучује у доношењу правила групе и понаша се у складу са њима;

<b>Други разред</b>		<ul style="list-style-type: none"> <li>• наводи примере међусобне повезаности права и одговорности;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• разликује ненасилну од насилне комуникације међу члановима групе на примерима из свакодневног живота, из књижевних дела које чита и филмова које гледа;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• слуша излагање саговорника без упадица и са уважавањем;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• даје и прихвата предлоге водећи рачуна о интересу свих страна у сукобу;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• представља шта садржи и чему служи <i>Правилник о безбедности ученика</i>;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• понаша се у складу са <i>Правилником о безбедности ученика</i>;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• наводи примере одговорности одраслих и ученика за безбедност у школи;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје предности, ризике и опасности по себе и друге и одговорно поступа при коришћењу мобилног телефона и интернета;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• сарађује и преузима различите улоге на основу договора у групи;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге који могу унапредити безбедност ученика у школи.</li> </ul>

Разред	Предмет	Исход
<b>Трећи разред</b>	<b>Српски језик</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• износи мишљење о тексту;</li> </ul>
	<b>Природа и друштво</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• примењује правила друштвено прихватљивог понашања поштујући права, обавезе и различитости међу људима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• сарађује са другима у групи на заједничким активностима;</li> </ul>
	<b>Ликовна култура</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• изражава своје доживљаје, емоцију, имагинацију и запажања одабраним материјалом, прибором и техникама;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• разговара са вршњацима о доживљају простора, дизајна, уметничких и ученичких радова, уважавајући различитости;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у обликовању и уређењу простора у школи, код куће или у окружењу;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• разматра, у групи, шта и како је учио/-ла и где та знања може применити;</li> </ul>
	<b>Музичка култура</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;</li> </ul>
	<b>Физичко и здравствено васпитање</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• примењује правила игре;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• поштује правила понашања на вежбалиштима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима;</li> </ul>



<b>Трећи разред</b>		<ul style="list-style-type: none"> <li>• прихвата победу и пораз као саставни део игре и такмичења;</li> <li>• придржава се правила вежбања;</li> </ul>
	<b>Грађанско васпитање</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• својим понашањем показује да прихвата различитост других;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје у свом окружењу примере неједнаког поступања према некој особи или групи на основу неког њиховог личног својства;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• понаша се на начин који уважава сопствене и туђе потребе, права и осећања у свакодневним ситуацијама;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• указује на упрошћено, поједностављено, генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога на датим примерима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• наводи неколико институција у свом окружењу које брину о потребама и правима грађана, посебно деце;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• тражи помоћ у ситуацијама кршења својих или туђих права;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• пажљиво слуша саговорника, слободно износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге и прихвата да други могу имати другачије мишљење;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• испољава заинтересованост за сарадњу и учешће у групном раду.</li> </ul>

Разред	Предмет	Исход
<b>Четврти разред</b>	<b>Српски језик</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• укратко образлаже свој утисак, став и мишљење;</li> <li>• тумачи идеје књижевног дела;</li> <li>• усваја позитивне људске вредности на основу прочитаних књижевних дела;</li> </ul>
	<b>Математика</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• чита, користи и представља податке у табелама или графичким дијаграмима;</li> </ul>
	<b>Природа и друштво</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• уважава националну и културну разноликост као основу за суживот свих грађана Републике Србије;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• представља знамените личности, културна добра и природне лепоте по којима је Србија препознатљива у свету;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• у дискусији даје предност коришћењу локалних производа, производа направљених од рециклираних материјала, као и коришћењу обновљивих природних ресурса;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• тражи помоћ уколико се суочи са непримерним садржајима у дигиталном окружењу;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• наводи примере превенције и заштите од пожара;</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• проналази и извлачи потребне информације из различитих извора (писаних, сликовних, дигиталних);</li> </ul>		

<b>Четврти разред</b>		<ul style="list-style-type: none"> <li>• сарађује са другима у групи на заједничким активностима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у друштвено-корисним акцијама уз подршку одраслих;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• сарађује са другима у групи на заједничким активностима;</li> </ul>
	<b>Ликовна култура</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у планирању и реализацији ликовног пројекта или радионице;</li> </ul>
	<b>Музичка култура</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• описује своја осећања у вези са слушањем музике;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у школским приредбама и манифестацијама;</li> </ul>
	<b>Физичко и здравствено васпитање</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• поштује правила понашања на вежбалиштима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• поштује мере безбедности током вежбања;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• поштује и примењује правила игре;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• прихвата победу и пораз као саставни део игре и такмичења;</li> </ul>
<b>Грађанско васпитање</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• разликује примере одговорног и неодговорног понашања људи према животној средини;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• у свакодневним ситуацијама понаша се на начин који уважава животну средину и рационалну потрошњу ресурса;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• аргументује добити од заједничког живота људи из различитих култура;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• наводи елементе традиције и културе свог народа и показује интересовање и поштовање за друге културе и традиције;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• образлаже значај подршке избеглицама и мигрантима да у новој средини сачувају свој језик, традицију, културу;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• дискутује о томе како непознавање других култура утиче на настанак стереотипа, предрасуда и дискриминације;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје у медијима поруке које подстичу прекомерну потрошњу, посебно деце и младих;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• критички разматра појаву бацања хране и расипања воде;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• испољава заинтересованост за сарадњу и учешће у групном раду;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у изради плана и реализацији акције, њеној промоцији и вредновању.</li> </ul>	

Прилог 2

Разред	Предмет	Исход
Пети разред	Српски језик и књижевност	• вреднује поступке ликова и аргументовано износи ставове;
		• уважава националне вредности и негује српску културно-историјску баштину;
		• саставља говорени или писани текст о доживљају књижевног дела на теме из свакодневног живота и света маште;
		• проналази експлицитно и имлицитно садржане информације у једноставнијем књижевном и некњижевном тексту;
	Ликовна култура	• исказује своје мишљење о томе зашто је уметничко наслеђе важно;
		• исказује исту поруку писаном, вербалном, невербалном и визуелном комуникацијом;
	Музичка култура	• критички просуђује лош утицај прегласне музике на здравље;
		• учествује у креирању школских приредби, догађаја;
	Географија	• разликује одговорно од неодговорног понашања човека према природним ресурсима и опстанку живота на планети Земљи;
		• наводи примере утицаја човека на загађење атмосфере и предвиђа последице таквог понашања;
	Математика	• сакупља податке и приказује их табелом и кружним дијаграмом и по потреби користи калкулатор или расположиви софтвер;
	Биологија	• прави разлику између одговорног и неодговорног односа према живим бићима у непосредном окружењу;
		• предлаже акције које се односе на бригу о биљкама и животињама у непосредном окружењу, учествује у њима, сарађује са осталим учесницима и решава конфликте на ненасиљан начин;
		• илуструје примерима деловање људи на животну средину и процењује последице таквих дејстава;
		• идентификује елементе здравог начина живота и у односу на њих уме да процени сопствене животне навике и избегава ризична понашања;
	Техника и технологија	• описује улогу технике, технологије и иновација у развоју заједнице и њихово повезивање;
		• користи интернет сервисе за претрагу и приступање онлајн ресурсима;
		• преузима одговорност за рад;
• представља идеје и планове за акције које предузима користећи савремену информационо-комуникациону технологију и софтвер;		
• самостално представља пројектну идеју, поступак израде и решење/производ;		
• активно учествује у раду пара или мале групе у складу са улогом и показује поштовање према сарадницима;		
• пружа помоћ у раду другим ученицима;		
• процењује остварен резултат и развија предлог унапређења;		

<b>Пети разред</b>	<b>Информатика и рачунарство</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• реагује исправно када дође у потенцијално небезбедну ситуацију у коришћењу ИКТ уређаја;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• доводи у везу значај правилног одлагања дигиталног отпада и заштиту животне средине;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• разликује безбедно од небезбедног, пожељно од непожељног понашања на интернету;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• реагује исправно када дође у контакт са непримереним садржајем или са непознатим особама путем интернета;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• информацијама на интернету приступа критички;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• спроводи поступке за заштиту личних података и приватности на интернету;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• разуме значај ауторских права;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје ризик зависности од технологије и доводи га у везу са својим здрављем;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• рационално управља временом које проводи у раду са технологијом и на интернету;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• сарађује са осталим члановима групе у одабиру теме, прикупљању и обради материјала у вези са темом, формулацији и представљању резултата и закључака;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• поставља резултат свог рада на интернет, ради дељења са другима, уз помоћ наставника.</li> </ul>
	<b>Физичко и здравствено васпитање</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• поштује правила понашања у и на просторима за вежбање у школи и ван ње, као и на спортским манифестацијама;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• примењује и поштује правила тимске и спортске игре у складу са етичким нормама;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• навија и бодри учеснике на такмичењима и решава конфликте на социјално прихватљив начин;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• прихвата сопствену победу и пораз у складу са „фер-лејом”</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• примењује научено у физичком и здравственом васпитању у ванредним ситуацијама;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• разликује здраве и нездраве начине исхране;</li> </ul>
	<b>Грађанско васпитање</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• разликује жеље од потреба и наводи примере везе између потреба и људских права;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• аргументује потребу посебне заштите права детета;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• на примеру препознаје уграђеност права детета у основним документима која уређују рад школе;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• наводи чиниоце који утичу на остваривање дечјих права;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје ситуације кршења дечјих права у свакодневном животу и на примерима историјских догађаја;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• исказује свој став о значају поштовања правила у функционисању заједнице;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у доношењу правила рада групе и поштује их;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• понаша се у складу са правилима и дужностима у школи;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• наводи начине демократског одлучивања;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• објашњава улогу појединца и група у заштити дечјих права;</li> </ul>

<b>Пети разред</b>		<ul style="list-style-type: none"> <li>реално процењује сопствену одговорност у ситуацији кршења нечијих права и зна коме да се обрати за помоћ;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>прихвата друге ученике и уважава њихову различитост;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>у медијима и књигама које чита проналази примере предрасуда, стереотипа, дискриминације, нетолеранције по различитим основама као и примере поштовања различитости;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>наводи врсте насиља;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>анализира сукоб из различитих углова учесника и налази конструктивна решења прихватљива за све стране у сукобу;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>аргументује предности конструктивног начина решавања сукоба;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>учествује у идентификацији проблема у вези са оствареношћу права детета у својој школи;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>учествује у осмишљавању акције, процењивању њене изводљивости и предвиђању могућих ефеката;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>учествује у извођењу акције, прикупљању и обради података о изабраном проблему користећи различите изворе и технике;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>презентује, образлаже и аргументује изабрану акцију и добијене резултате;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на неугрожавајући начин.</li> </ul>

Разред	Предмет	Исход
<b>Шести разред</b>	<b>Српски језик и књижевност</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>анализира узрочно-последичне односе у тексту и вреднује истакнуте идеје које текст нуди;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>анализира поступке ликова у књижевноуметничком делу, служећи се аргументима из текста;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>илуструје веровања, обичаје, начин живота и догађаје у прошлости описане у књижевним делима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>уважава националне вредности и негује културноисторијску баштину;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>саставља обавештење, вест и кратак извештај;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>проналази, повезује и тумачи експлицитно и имплицитно садржане информације у краћем, једноставнијем књижевном и неуметничком тексту;</li> </ul>
	<b>Ликовна култура</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>обликује, самостално, или у сарадњи са другима, употребне предмете од материјала за рециклажу;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>изражава своје замисли и позитивне поруке одабраном ликовном техником;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>описује свој рад, естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>идентификује теме у одабраним уметничким делима и циљеве једноставних визуелних порука;</li> </ul>

<b>Шести разред</b>	<b>Музичка култура</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у школским приредбама и манифестацијама;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• критички просуђује лош утицај прегласне музике на здравље;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво;</li> </ul>
	<b>Историја</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• образлаже узроке и последице историјских догађаја на конкретним примерима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• пореди положај и начин живота жена и мушкараца, различитих животних доби, припадника постојећих друштвених слојева, у средњем и раном новом веку;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• илуструје примерима важност утицаја политичких, привредних, научних и културних тековина средњег и раног новог века у савременом друштву;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• користећи ИКТ, самостално или у групи, презентује резултате елементарног истраживања заснованог на коришћењу одабраних историјских извора и литературе;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања.</li> </ul>
	<b>Географија</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• доводи у везу типове насеља и урбане и руралне процесе са структурама становништва, миграцијама, економским и глобалним појавама и процесима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• вреднује алтернативе за одрживи развој у својој локалној средини, Србији и свету;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• истражује међузависност глобалних и локалних појава и процеса и даје примере;</li> </ul>
	<b>Математика</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• тумачи податке приказане табелом и графички;</li> </ul>
	<b>Биологија</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• доводи у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• повезује узроке нарушавања животне средине са последицама по животну средину и људско здравље и делује личним примером у циљу заштите животне средине;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказивању резултата;</li> </ul>
	<b>Грађанско васпитање</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• образлаже везу права и одговорности на примеру;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• наводи примере за групу права <i>слобода да и заштита од</i>;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• аргументује значај инклузивног образовања, права и потребе за образовањем свих ученика;</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права;</li> </ul>		
<ul style="list-style-type: none"> <li>• идентификује показатеље кршења права детета у свакодневном животу, примерима из прошлости, литературе;</li> </ul>		
<ul style="list-style-type: none"> <li>• разликује стварну партиципацију ученика у одељењу и школи од симболичке и декоративне;</li> </ul>		

<b>Шести разред</b>		<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у избору теме, узорка и инструмента истраживања;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у спровођењу истраживања, прикупљању и обради добијених података и извођењу закључака;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• презентује спроведено истраживање и добијене резултате;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• процењује ефекте спроведеног истраживања и идентификује пропусте и грешке;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у доношењу правила рада групе и поштује их;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• проналази, критички разматра и користи информације из различитих извора.</li> </ul>

Разред	Предмет	Исход
<b>Седми разред</b>	<b>Српски језик и књижевност</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• истиче универзалне вредности књижевног дела и повезује их са сопственим искуством и околностима у којима живи;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• критички промишља о смислу књижевног текста и аргументовано образлаже свој став;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• доводи у везу значење пословица и изрека са идејним слојем текста;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје националне вредности и негује културноисторијску баштину;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• разматра аспекте родне равноправности у вези са ликовима књижевно-уметничких текстова;</li> </ul>
	<b>Ликовна култура</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• разговара о одабраним идејама, темама или мотивима у уметничким остварењима различитих култура и епоха;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• уважава себе и друге када снима, обрађује и дели дигиталне фотографије;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у заједничком креативном раду који обједињује различите уметности и/или уметност и технологију;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• прави, самостално или у тиму, презентације о одабраним темама повезујући кључне текстуалне податке и визуелне информације;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• представља своје и радове других, кратко, аргументовано и афирмативно;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• предлаже идеје за уметничку рециклажу, хуманитарне акције кроз ликовно стваралаштво или обилазак места и установа културе;</li> </ul>
	<b>Музичка култура</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује у школским приредбама и манифестацијама;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• критички просуђује утицај музике на здравље;</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво;</li> </ul>		

<b>Седми разред</b>	<b>Историја</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• доводи у везу узроке и последице историјских догађаја, појава и процеса на конкретним примерима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• сагледава значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• наводи специфичности друштвених појава, процеса, политичких идеја, ставова појединаца и група насталих у новом веку;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• уочава утицај историјских догађаја, појава и процеса на прилике у савременом друштву;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје историјску подлогу савремених институција и друштвених појава (грађанска права, парламентаризам, уставност);</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• пореди положај и начин живота припадника различитих друштвених слојева и група у индустријско доба;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• уочава пристрасност, пропаганду и стереотипе у садржајима историјских извора;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• употребљава податке из графикона и табела у једноставном истраживању;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• презентује, самостално или у групи, резултате једноставног истраживања заснованог на коришћењу одабраних историјских извора и литературе, користећи ИКТ;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• упоређује, анализира и уочава разлике између свог и ставова других;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и догађаје из историје државе и друштва;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• идентификује историјске споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања;</li> </ul>
	<b>Географија</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• објашњава узроке и последице глобалних феномена као што су: сиромаштво, унутрашње и спољашње миграције, демографска експлозија и пренасељеност, болести и епидемије, политичка нестабилност;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• доводи у везу квалитет живота становништва са природним, демографским, економским и политичко-географским одликама простора;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје негативне утицаје човека на животну средину настале услед специфичности развоја пољопривреде, рударства, енергетике, индустрије, саобраћаја и туризма на проучаваним континентима, регијама и у одабраним државама;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• анализира примере позитивног утицаја човека на животну средину у државама које улажу напоре на очувању природе и упоређује их са сличним примерима у нашој земљи;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• вреднује улогу међународних организација у свету;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• предлаже акције у циљу заштите биодиверзитета и учествује у њима;</li> </ul>
	<b>Биологија</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• планира време за рад, одмор и рекреацију;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• доводи у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци;</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• аргументује предности вакцинације;</li> </ul>		



Седми разред	<b>Хемија</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• тумачи ознаке са амбалаже супстанци/комерцијалних производа;</li> </ul>
	<b>Техника и технологија</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• аргументује значај рационалног коришћења расположивих ресурса на Земљи;</li> <li>• тимски представља идеју, потупак израде и производ;</li> <li>• процењује свој рад и рад других на основу постављених критеријума (прецизност, педантност и сл.);</li> </ul>
	<b>Информатика и рачунарство</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• обавља електронску комуникацију на сигуран, етички одговоран и безбедан начин водећи рачуна о приватности;</li> <li>• препознаје непримерени садржај, нежељене контакте и адекватно се заштити;</li> <li>• сараднички креира и дели документе у облаку водећи рачуна о одговарајућим нивоима приступа;</li> <li>• сарађује са осталим члановима групе у свим фазама пројектног задатка;</li> <li>• поставља резултат свог рада на интернет ради дељења са другима уз помоћ наставника;</li> <li>• вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен;</li> </ul>
	<b>Физичко и здравствено васпитање</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• учествује на унутародељењским такмичењима;</li> <li>• примењује и поштује правила игара у складу са етичким нормама;</li> <li>• примерено се понаша као учесник или посматрач на такмичењима;</li> <li>• решава конфликте на друштвено прихватљив начин;</li> <li>• коригује дневни ритам рада, исхране и одмора у складу са својим потребама;</li> <li>• користи здраве намирнице у исхрани;</li> <li>• разликује корисне и штетне додатке исхрани;</li> <li>• примењује здравствено-хигијенске мере у вежбању;</li> <li>• чува животну средину током вежбања;</li> <li>• препознаје последице конзумирања дувана, алкохола и штетних енергетских напитака;</li> </ul>
	<b>Грађанско васпитање</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• наводи и описује основне карактеристике људских права;</li> <li>• својим речима описује везу између права појединца и општег добра;</li> <li>• дискутује о односу права и правде и о сукобу права;</li> <li>• образлаже личну одговорност у заштити свог здравља;</li> <li>• штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права;</li> <li>• препознаје и одупире се различитим облицима вршњачког притиска;</li> <li>• у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин;</li> <li>• проналази, критички разматра и користи информације из различитих извора.</li> </ul>

Разред	Предмет	Исход
Осми разред	Српски језик и књижевност	<ul style="list-style-type: none"> <li>критички промишља о стварности на основу прочитаних дела;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>истиче универзалне вредности књижевних дела и повезује их са сопственим искуством и околностима у којима живи;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>повезује књижевна дела са историјским или другим одговарајућим контекстом;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>препознаје националне вредности и негује културноисторијску баштину уважавајући и поштујући особености сопственог и других народа</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>учествује у избору књижевних дела и начина њихове обраде и представљања;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>уочава манипулацију у пропагандним текстовима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>пише приказ, расправу и краћи есеј;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>повезује информације и идеје изнесене у тексту, уочава јасно исказане односе и изводи закључак заснован на тексту;</li> </ul>
	Ликовна култура	<ul style="list-style-type: none"> <li>реализује једноставне ликовне пројекте, самостално и у сарадњи са другима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>дискутује аргументовано о својим и о радовима других уважавајући различита мишљења;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>прави презентације усклађујући слику и текст и приказујући кључне податке и визуелне информације;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>тумачи садржаје одабраних уметничких дела и одабрану визуелну метафорику;</li> </ul>
	Музичка култура	<ul style="list-style-type: none"> <li>учествује у креирању и реализацији школских приредби, догађаја и пројеката;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у комуникацији и заједничком музицирању;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво;</li> </ul>
	Историја	<ul style="list-style-type: none"> <li>доводи у везу узроке и последице историјских догађаја, појава и процеса на конкретним примерима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>образлаже значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>образлаже утицај историјских догађаја, појава и процеса на савремено друштво;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>препознаје, на примерима из савремене историје, важност поштовања људских права;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>наводи примере како су идеје о родној, верској и етничкој равноправности утицале на савремене политичке прилике и развој друштва;</li> </ul>

<b>Осми разред</b>		<ul style="list-style-type: none"> <li>• пореди положај и начин живота припадника различитих друштвених група у историјском периоду савременог доба;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје како су културне интеракције и сарадња различитих етничких и социјалних група утицали на политички, друштвени и привредни живот;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• идентификује узроке, елементе и последице историјских сукоба и ратова и дискутује о могућим начинима превенције конфликта;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• објашњава значење појмова геноцид и Холокауст;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• изражава ставове, засноване на историјским аргументима, уважавајући мишљење саговорника;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје пропаганду, стереотипе и идеолошку позицију у историјском извору и формулише став који се супротставља манипулацији;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• критички се односи према информацијама из медија користећи се историјским знањима и вештинама;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• осмишљава, спроводи и презентује резултате истраживања заснованог на одабраним историјским изворима и литератури, користећи ИКТ;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• образлаже смисао неговања сећања на важне догађаје и личности из историје савременог доба;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• истражује меморијалне споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• уочава одраз историјских догађаја и појава у књижевним и уметничким делима;</li> </ul>
		<b>Географија</b>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• процењује важност очувања природне и културне баштине Србије;</li> </ul>
	<b>Физика</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• примењује превентивне мере заштите од буке и од прекомерног излагања сунчевом зрачењу;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• наводи и користи различите изворе електричне струје (EMS) и зна да их разврста ради рециклаже;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>• препознаје основна својства наизменичне струје, израчунава потрошњу електричне енергије у домаћинству и придржава се основних правила безбедности при коришћењу електричних уређаја у свакодневном животу;</li> </ul>

<b>Осми разред</b>	<b>Математика</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>учествује у избору истраживачког пројекта и начина рада;</li> </ul>
	<b>Биологија</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>одговорно се односи према свом здрављу;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>изражава критички став према медијским садржајима који се баве здравим стилевима живота;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>идентификује поремећаје у раду органа и система органа изазваних нездравим начином живота;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>критички процењује последице људских делатности у односу на расположиве ресурсе на Земљи;</li> </ul>
	<b>Хемија</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној средини;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>наводи заступљеност у природи и улоге масти и уља, угљених хидрата, протеина и витамина у живим организмима и доводи их у везу са здрављем и правилном исхраном људи;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>рукује супстанцама и комерцијалним производима у складу са ознакама опасности, упозорења и обавештења на амбалажи, придржава се правила о начину чувања производа и одлагању отпада;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>наводи загађујуће супстанце ваздуха, воде и земљишта и описује њихов утицај на животну средину;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>критички процењује последице људских активности које доводе до загађивања воде, земљишта и ваздуха;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>објашњава значај планирања и решавања проблема заштите животне средине;</li> </ul>
		<b>Техника и технологија</b>
	<ul style="list-style-type: none"> <li>аргументује значај рециклаже електронских компоненти;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>самостално/тимски истражује и осмишљава пројекат;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>процењује свој рад и рад других и предлаже унапређење реализованог пројекта;</li> </ul>	
	<b>Информатика</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>разуме на које све начине делимо личне податке приликом коришћења интернета;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>разуме потенцијалне ризике дељења личних података путем интернета, поготово личних података деце;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>разуме везу између ризика на интернету и кршења права;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>сарађује са осталим члановима групе у свим фазама пројектног задатка;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>сараднички осмишљава и спроводи фазе пројектног задатка;</li> </ul>

<b>Осми разред</b>		<ul style="list-style-type: none"> <li>самовреднује своју улогу у оквиру пројектног задатка/тима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>поставља резултат свог рада на интернет ради дељења са другима уз помоћ наставника;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био/-ла задужен/-а;</li> </ul>
	<b>Физичко и здравствено испитање</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>примерено се понаша као учесник или посматрач на спортским такмичењима;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>решава конфликте на друштвено прихватљив начин;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>планира дневни ритам рада, исхране и одмора у складу са својим потребама;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>разликује здраве од нездравих облика исхране и предност даје здравим начинима исхране;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>правилно користи додатке исхрани;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>чува животну средину током вежбања;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>анализира штетне последице конзумирања дувана, алкохола, штетних енергетских напитака и психоактивних супстанци;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>учествује у предлагању садржаја и начина рада;</li> </ul>
	<b>Грађанско васпитање</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>правилно употребљава термине ксенофобија, расизам, антисемитизам, антициганизам и образлаже и предвиђа, на примеру, њихов утицај и последице на остваривање/кршење људских права;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>наводи примере повезаности различитих култура у једној заједници и образлаже потребу интеркултуралног дијалога за квалитетни суживот свих чланова те заједнице;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>наводи права која националне мањине у Србији по Уставу имају;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>у медијима проналази примере предрасуда, стереотипа, дискриминације, нетолеранције по различитим основама и критички их анализира;</li> </ul>
		<ul style="list-style-type: none"> <li>препознаје утицај медија на сопствено мишљење и деловање;</li> </ul>
	<ul style="list-style-type: none"> <li>препознаје примере медијске манипулације и злоупотребе деце у медијима;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>наводи функције медија и образлаже зашто је важно да постоји кодекс новинара и кодекс деце и медија;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>препознаје примере злоупотребе деце у медијима;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин;</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>учествује у предлагању садржаја и начина рада.</li> </ul>	